

УДК 352.07:330.3:005.581.1

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.5.10>

Горбата Людмила Петрівна,

доктор філософії (PhD), доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Національного авіаційного університету

ORCID ID: 0009-0007-6576-8925

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

PRIORITY AREAS OF MONITORING AND EVALUATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AT THE LEVEL OF TERRITORIAL COMMUNITIES

У статті розглянуто пріоритетні напрямки моніторингу та оцінки Цілей сталого розвитку на рівні територіальних громад в Україні; проаналізовано важливість впровадження ефективних інструментів моніторингу для досягнення ЦСР на місцевому рівні, що є важливим елементом на шляху реалізації національних стратегій сталого розвитку. Визначено основні аспекти, що впливають на успішність реалізації ЦСР, зокрема: участь громади в плануванні та реалізації сталих ініціатив, ефективність використання ресурсів та моніторинг екологічних, соціальних і економічних показників. Одним із ключових аспектів є розробка та адаптація систем моніторингу, здатних вимірювати прогрес досягнення конкретних ЦСР на рівні територіальних громад. Зокрема, авторка звертає увагу на необхідність впровадження інтегрованих систем збору даних, що дозволяють оцінити не тільки кількісні, але й якісні показники розвитку громади, враховуючи екологічні, соціальні та економічні фактори. Зазначено, що найбільше значення має не лише збір і обробка даних, а й активне залучення громадян до процесів моніторингу, що сприяє підвищенню ефективності реалізації сталих ініціатив.

Також у статті розглянуто проблеми, пов'язані з недосконалістю наявних систем моніторингу на місцевому рівні, серед яких відсутність єдиного стандарту оцінки прогресу, обмеженість ресурсів для реалізації сталих проєктів, а також низький рівень співпраці між органами місцевого самоврядування та іншими зацікавленими сторонами. Для подолання цих проблем пропонується інтеграція місцевих ініціатив з національними стратегічними планами, що дозволяє забезпечити більш узгоджене і ефективне досягнення ЦСР. Особлива увага приділена питанням оцінки екологічної стійкості територіальних громад, оскільки екологічні аспекти є одним з основних напрямків ЦСР. Висвітлено кращі практики впровадження систем моніторингу в окремих громадах, що можуть бути використані в якості моделей для інших регіонів. Доведено необхідність удосконалення моніторингових механізмів на рівні територіальних громад для досягнення сталого розвитку, що включає в себе не лише економічне зростання, але й соціальну справедливість та екологічну стійкість.

Ключові слова: сталий розвиток, територіальні громади, Цілі сталого розвитку, моніторинг та оцінка, стійкість.

The article examines the priority areas of monitoring and evaluation of the Sustainable Development Goals at the level of territorial communities in Ukraine; analyzes the importance of implementing effective monitoring tools for achieving the SDGs at the local level, which is an important element on the path to implementing national sustainable development strategies. The main aspects that affect the success of the SDG implementation are identified, in particular: community participation in planning and implementing sustainable initiatives, resource efficiency, and monitoring of environmental, social, and economic indicators. One of the key aspects is the development and adaptation of monitoring systems capable of measuring progress in achieving specific SDGs at the level of territorial communities. In particular, the author draws attention to the need to implement integrated data collection systems that allow assessing not only quantitative but also qualitative indicators of community development, taking into account environmental, social and economic factors. It is noted that the greatest importance is not only the collection and processing of data, but also the active involvement of citizens in monitoring processes, which contributes to increasing the effectiveness of the implementation of sustainable initiatives. The article also considers problems associated with the imperfection of existing monitoring systems at the local level, including the lack of a single standard for assessing progress, limited resources for the implementation of sustainable projects, as well as the low level of cooperation between local governments and other stakeholders. To overcome these problems, the integration of local initiatives with national strategic plans is proposed, which allows for a more coordinated and effective achievement of the SDGs. Particular attention is paid to the issues of assessing the environmental sustainability of territorial communities, since environmental aspects are one of the main directions of the SDGs. The best practices of implementing monitoring systems in individual communities are highlighted, which can

be used as models for other regions. The need to improve monitoring mechanisms at the level of territorial communities is proven to achieve sustainable development, which includes not only economic growth, but also social justice and environmental sustainability.

Key words: *sustainable development, territorial communities, Sustainable Development Goals, monitoring and evaluation, sustainability.*

Постановка проблеми. Моніторинг та оцінка Цілей сталого розвитку (ЦСР) на рівні територіальних громад зумовлена необхідністю забезпечення ефективного впровадження глобальних ініціатив сталого розвитку на локальному рівні. Оскільки досягнення ЦСР залежить від зусиль не тільки Уряду, а й місцевих органів влади, важливо розробляти ефективні механізми оцінки та моніторингу, які дозволяють вимірювати прогрес у досягненні цілей. В Україні на рівні територіальних громад ще не існує єдиної системи моніторингу та оцінки ЦСР, що ускладнює адекватне оцінювання результатів сталого розвитку на місцевому рівні. Враховуючи актуальність глобальних викликів, таких як зміни клімату, соціальні нерівності та економічні кризи, існує нагальна потреба у створенні дієвих інструментів, які забезпечать реалізацію сталих ініціатив і збереження ресурсів для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання публічного управління у контексті стратегій та механізмів реалізації концепції сталого розвитку є об'єктом активного вивчення як українських, так і зарубіжних науковців. Серед них можна виокремити Г. Кларка, Ю. Лупенка, М. Маліка, Ю. Пастуха, В. Трофимову, Б. Хьюса та інших. Значну увагу дослідники також приділяють формуванню планів розвитку територіальних громад у рамках сталого розвитку. Серед таких науковців варто згадати О. Берданова, М. Бриля, В. Вакуленка, Г. Васильченко, Т. Гоголь, І. Грищенко, О. Данчеву, А. Лелеченко, А. Сейтосманова, Е. Чубарова та ін. Їхні дослідження у сфері сталого розвитку та досягнення Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року є надзвичайно актуальними. Праці цих науковців зосереджені на різних аспектах і характеристиках стратегій, які застосовуються територіальними громадами. Вони враховують вплив глобалізаційних процесів і ключові завдання сталого розвитку, сприяючи створенню ефективних підходів для забезпечення сталого функціонування громад. Незважаючи на значний внесок цих дослідників, війна створює нові виклики та завдання для органів публічної влади у досягненні Цілей сталого розвитку, що обумовлює необхідність продовження наукових досліджень для пошуку ефективних напрямків моніторингу та оцінки Цілей сталого розвитку на

рівні територіальних громад.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямків моніторингу та оцінки Цілей сталого розвитку на рівні територіальних громад. Зокрема, основним завданням є дослідити основні аспекти впровадження ефективних систем моніторингу, які дозволяють оцінювати соціальні, економічні та екологічні показники сталого розвитку в межах громад. Важливим аспектом є також розробка рекомендацій щодо вдосконалення методів збору та обробки даних для забезпечення більш ефективного управління сталим розвитком на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу. Україна зобов'язалася досягти Цілей сталого розвитку (ЦСР) до 2030 року, керуючись принципом «нікого не залишити осторонь». Країна представила Добровільний національний огляд (Огляд), який підсумовує результати п'ятирічної роботи щодо реалізації ЦСР. Підготовка цього огляду з акцентом на інклюзивність сприяла оцінці національного розвитку, моніторингу реформ і аналізу стратегічного планування в Україні, за активної участі громадськості на всіх етапах.

Після приєднання до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року в Україні почали змінюватися підходи до стратегічного планування та визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку. Робота з ЦСР розпочалася у 2015 році, і першим кроком стала їх адаптація до національних умов. Мінекономіки ініціювало інклюзивний процес локалізації ЦСР для України в 2016-2017 роках, в якому брали участь різні державні установи, агентства ООН, міжнародні організації, бізнес, експерти, громадські організації та громадянське суспільство. Науковий супровід здійснювала Національна академія наук України. Результатом цього процесу стала Базова Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» (2017), яка сформулювала національні завдання, прогнозовані цільові орієнтири та показники ЦСР для України [1].

У вересні 2019 року Президент України підписав указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», який визначає ЦСР як орієнтири для розробки прогнозних і програмних документів та нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення збалансованості

економічного, соціального та екологічного розвитку країни. Інтеграція ЦСР в публічне управління допомагає розбудовувати потенціал відповідальних державних установ [2].

Для ефективного планування та прийняття управлінських рішень важливим є проведення якісного моніторингу та оцінювання. Моніторинг ЦСР в Україні було запроваджено після адаптації глобальних ЦСР до національних умов, а оцінка прогресу була здійснена під час підготовки Огляду. Глобальна система показників ЦСР складається з 232 показників, які використовуються для аналізу досягнення глобальних ЦСР до 2030 року та для міжнародних порівнянь. Однак не всі ці показники є релевантними для України, деякі з них мають прогалини в джерелах даних. Тому для забезпечення всіх зацікавлених користувачів інформацією було визначено національні індикатори ЦСР, пріоритет надається тим, за якими збираються дані через офіційну статистичну систему.

Координація збору даних для моніторингу ЦСР була інституціоналізована через розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року, що затвердило 183 індикатори для моніторингу ЦСР, визначаючи розпорядників інформації та терміни її подачі. Державна служба статистики України є головним координатором робіт з даними та метаданими за визначеними індикаторами. На офіційному вебсайті Держстату також створено розділ «Цілі сталого розвитку», який надає доступ до офіційних документів і даних по індикаторах ЦСР [3]. Моніторинг ЦСР в Україні проводиться щорічно, що дозволяє своєчасно виявляти проблеми та визначати пріоритети в політиці сталого розвитку.

Політика буде успішною лише в тому випадку, якщо вона ґрунтується на доказовій базі, що складається з фактів і даних. Наявність якісної інформації з високим рівнем дезагрегації дозволяє оцінювати досягнення прогресу або його відсутність у динаміці, що допомагає виявити потреби та забезпечує підзвітність між урядами та громадянами. Це також сприяє підвищенню обізнаності і мобілізації політичної підтримки, що стимулює розвиток.

В Україні моніторинг розпочався з оцінки досягнення ЦСР 8 «Гідна праця та економічне зростання». Оцінка тенденцій цієї ЦСР допомогла зрозуміти основні проблеми та виклики, а також виробити рекомендації для прискорення прогресу. Однак це не єдина мета, на яку звертається увага. Усі 17 ЦСР є рівнозначними та важливими, але деякі з них, такі як ЦСР 3, ЦСР 4, ЦСР 8, ЦСР 9, ЦСР 12 і ЦСР 16, можуть бути акселераторами

змін, а інші – основою або виміром якості цих змін.

У 2019 році Міністерство економіки разом з іншими центральними органами влади провело аналіз інтеграції ЦСР на рівні завдань. Виявилось, що 17 ЦСР та 86 національних завдань були включені в 162 нормативно-правових акти Уряду. Однак, незважаючи на велику кількість документів та завдань, не всі завдання 17 ЦСР були належно враховані. Аналіз показав недоліки в українській системі державного стратегічного планування та бюджетування. Велика кількість стратегічних та програмних документів призводить до неузгодженості зусиль щодо досягнення цілей, створює дискретний підхід до формування політики, розпорошує ресурси та ускладнює ефективне використання фінансів для досягнення бажаних результатів. Відсутність системної роботи також спричиняє недофінансування важливих завдань, низький рівень виконання, дублювання функцій між органами влади і недостатню відповідальність за невиконання результатів [4].

На відміну від національного рівня, де концепція сталого розвитку вже активно втілюється центральними органами влади, на регіональному та місцевому рівнях існують значні прогалини в нормативно-правових, фінансових та інституційних механізмах впровадження ЦСР у публічну політику.

По-перше, варто відзначити важливі досягнення на національному рівні щодо вимірювання прогресу в досягненні ЦСР. Значним поштовхом цьому процесу стало впровадження Указу Президента від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Згідно з цим указом, ЦСР мають стати орієнтирами для розробки прогнозних і програмних документів, а також для створення нормативно-правових актів, що забезпечуватимуть баланс економічного, соціального та екологічного аспектів сталого розвитку.

По-друге, Державна служба статистики (Держстат) активно збирає дані щодо досягнення ЦСР за 183 індикаторами, впроваджуючи інструменти для інтерактивного представлення цієї інформації на своєму вебсайті. Уряд також опублікував перший моніторинговий звіт про стан реалізації ЦСР станом на 2019 рік.

По-третє, Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [5] включає сталий розвиток національної економіки як один із ключових інструментів реалізації національних пріоритетів та забезпечення національної безпеки.

3-поміж індикаторів для моніторингу досягнення ЦСР лише 20 мають регіональну дезагрегацію. Хоча національна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки визначає загальний напрямок сталого розвитку регіонів і розроблена з урахуванням ЦСР [6], як зазначено в документі, однак досі відсутня чітка прив'язка до секторальних стратегій та індикаторів (КРІ) для вимірювання досягнень ЦСР.

У сучасних умовах територіальні громади мають можливість і повинні докладати значних зусиль для досягнення ЦСР, навіть більше, ніж органи центральної влади. Це підтверджують численні експертні дослідження. Наприклад, Національний інститут стратегічних досліджень пропонує низку рекомендацій в аналітичних записках щодо покращення координації та моніторингу реалізації ЦСР, а також вдосконалення стратегічного планування на регіональному та місцевому рівнях.

Основними адміністративно-територіальними одиницями, що займаються управлінням сталим розвитком, є територіальні громади. Вони відіграють важливу роль у створенні комфортного середовища для своїх жителів на основі концепції сталого розвитку та несуть відповідальність перед ними та майбутніми поколіннями за прийняття рішень у сфері планування та реалізації завдань соціально-економічного розвитку, зокрема через залучення інвестицій.

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає передачу значної частини повноважень на базовий рівень, включаючи економічний розвиток, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури та соціальних об'єктів. Ці проекти зазвичай реалізуються через механізм державно-приватного партнерства (ДПП). Крім того, територіальні громади відповідають за питання благоустрою, забудови, надання комунальних послуг тощо.

Прикладом є індикатор ЦСР-17 «Партнерство заради сталого розвитку», який вимірює кількість проектів ДПП. Проблема полягає у якості даних. Виконання завдань цієї цілі є критично важливим не тільки з економічної точки зору, а й для забезпечення ресурсів, необхідних для реалізації всіх інших цілей сталого розвитку. Найбільшу вигоду отримує саме громада. У майбутньому проекти державно-приватного партнерства (ДПП) будуть забезпечувати стабільні податкові надходження до державного та місцевого бюджетів, які потім будуть використані для досягнення сталого розвитку згідно зі стратегією громади, яку було роз-

роблено за участі її мешканців (це передбачено Ціллю 11).

Цей приклад показує наявний розрив та асиметрію в публічній політиці: ми плануємо і вимірюємо досягнення ЦСР на глобальному та національному рівнях, але їх фактичне виконання здійснюється на локальному рівні, де відсутні чіткі механізми оцінки результатів та коригування політики.

Для вирішення масштабних проблем необхідно залучати всі рівні управління, при цьому забезпечувати сумісність та взаємодоповнюваність стратегічних політик та практичних кроків їх реалізації. Система ЦСР може стати інтегруючим механізмом, сприяючи синергії та співпраці між різними рівнями управління та організаціями, зосереджуючи зусилля та ресурси на досягненні спільних цілей.

ЦСР здатна виступати орієнтиром для визначення пріоритетів і цільових показників у стратегічному плануванні на всіх рівнях, що може стати основою для партнерства на вертикальному та горизонтальному рівнях у публічному управлінні, а також у формуванні бізнес-стратегій і життєвих орієнтирів громадян. Особливе значення має узгодження цілей розвитку адміністративно-територіальних одиниць з ЦСР, зокрема у контексті складання і виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, розробки та фінансування адресних програм, надання базових соціальних послуг та створення умов для ведення бізнесу через партнерство.

У цьому контексті необхідно забезпечити:

- здатність територіальних громад до стратегічного планування реалізації ЦСР на своїй території. Серед актуальних завдань є визначення ролі регіонів і громад у досягненні національних ЦСР і розробка завдань та індикаторів для їх реалізації, враховуючи практики локалізації в Україні та інших країнах. Україні необхідна підтримка в інституційному, методичному та технічному плані, щоб підвищити ефективність місцевих громад у досягненні ЦСР;

- комплексний підхід до оцінки рішень з огляду на їх вплив на досягнення кількох ЦСР, а також оцінка того, як завдання інших ЦСР впливають на реалізацію конкретних рішень;

- ефективна горизонтальна та вертикальна координація секторних політик. В урядовому моніторинговому звіті зазначено такі акселератори для досягнення ЦСР, як: зміни в підходах до управління, покращення якості управління, зміни в політиці зайнятості, а також реформи в охороні здоров'я і освіті.

Для досягнення цих завдань важливо використовувати такі інструменти:

- інноваційні технології просторового управління;
- розвиток соціальної відповідальності бізнесу;
- формування нових вимірів державно-приватного партнерства;
- розширення внутрішньорегіональної та міжрегіональної кооперації;
- застосування інструментів оцінки стійкості [7];
- запровадження механізмів моніторингу та оцінки результатів.

Водночас виникають дослідницькі завдання щодо визначення цільових показників на локальному рівні, що відповідатимуть реальним можливостям і повноваженням органів влади на кожному рівні, а також розробка механізмів оцінки та моніторингу їх реалізації.

Ще одним прикладом є реалізація заходів досягнення Оперативної цілі 2 «Формування горизонтальної та вертикальної координації державних секторальних політик та державної регіональної політики», серед яких:

1. Забезпечення впровадження Цілей сталого розвитку на регіональному та місцевому рівнях, з інтеграцією їх у формування політики на всіх рівнях: горизонтально (в межах галузевих програм та стратегій) і вертикально (на базовому, субрегіональному, регіональному та макрорегіональному рівнях, а також на рівні міжмуніципального співробітництва).

2. Розробка та впровадження системи узгоджених критеріїв, які оцінюють соціальні, економічні та екологічні наслідки впливу політики та можливість досягнення Цілей сталого розвитку на регіональному рівні [8].

З огляду на вищевикладене виникає необхідність інтегрованого підходу, зокрема, розробки та впровадження інтегрованих систем моніторингу, які враховують всі три складові сталого розвитку – соціальну, економічну та екологічну. Локальні ініціативи мають бути тісно пов'язані з національними планами та стратегіями, що дозволить створити єдину систему вимірювання прогресу в досягненні ЦСР [9].

Впровадження системи моніторингу ЦСР дозволить створити локальні системи моніторингу, які інтегруються з регіональними та національними платформами; забезпечити регулярний збір даних за ключовими соціальними, економічними та екологічними показниками. А розробка локальних індикаторів ЦСР – визначити пріоритетні показники, що відображають специфіку гро-

мади; узгодити локальні індикатори з національними та міжнародними стандартами.

Також серед пріоритетних напрямків моніторингу та оцінки Цілей сталого розвитку на рівні територіальних громад варто виокремити використання цифрових технологій, а саме: запровадити цифрові інструменти для збору, аналізу та візуалізації даних; використовувати геоінформаційні системи (ГІС) для моніторингу екологічних показників.

Разом з тим територіальним громадам варто подбати про розвиток кадрового потенціалу, зокрема: організувати навчання для працівників органів місцевого самоврядування щодо збору та аналізу даних; підвищувати кваліфікацію посадових осіб у сфері сталого розвитку.

В умовах війни та повоєнної відбудови та відновлення, забезпечуючи стійкість та сталий розвиток, територіальні громади уже сьогодні демонструють якісні проекти у співпраці з міжнародними партнерами, з науковими установами, громадськими організаціями для розробки та впровадження ефективних практик моніторингу. Також у цьому напрямку потрібно встановлювати партнерські відносини з бізнесом для залучення додаткових ресурсів.

Впровадження цих рекомендацій дозволить органам місцевого самоврядування ефективно оцінювати прогрес у досягненні ЦСР, приймати обґрунтовані рішення та сприяти сталому розвитку територіальних громад.

Також для досягнення ефективності моніторингу ЦСР важливим є залучення місцевих громад до процесів збору даних, аналізу та оцінки. Активна участь громадян у цих процесах сприяє підвищенню прозорості, довіри до органів місцевого самоврядування та забезпечує більш точне відображення реальних потреб територіальних громад.

Існуючі системи моніторингу на рівні територіальних громад стикаються з низкою проблем, таких як відсутність єдиного стандарту оцінки прогресу, обмеженість ресурсів для належного функціонування моніторингових механізмів, а також недостатня співпраця між органами місцевого самоврядування та іншими зацікавленими сторонами. Це створює значні труднощі у забезпеченні реального прогресу в досягненні ЦСР на місцевому рівні.

Для підвищення ефективності моніторингу та оцінки ЦСР на рівні громад необхідно розробити комплексну стратегію, що включає створення єдиних стандартів збору та обробки даних, навчання місцевих органів влади та громадян в питаннях

моніторингу, а також стимулювання співпраці між місцевими, національними та міжнародними організаціями.

Так, в окремих територіальних громадах вже успішно реалізуються пілотні проекти, спрямовані на моніторинг сталого розвитку. Ці практики можуть стати ефективними моделями для інших регіонів, що дозволить сприяти більш широкому впровадженню інноваційних рішень у сфері сталого розвитку.

Висновки. Отже, ефективний моніторинг та оцінка Цілей сталого розвитку на рівні територіальних громад є основою для забезпечення сталого розвитку на національному рівні. Для цього важливо впроваджувати системи, які дозволяють не лише вимірювати прогрес, а й активізувати місцеві спільноти, сприяти розвитку партнерських відносин між органами влади, громадянами та іншими зацікавленими сторонами.

Запровадження інтегрованих систем моніторингу, які дозволяють збирати, аналізувати та використовувати дані для оцінки прогресу

досягнення ЦСР на рівні громад. А удосконалення методів збору, систематизації та аналізу даних має відбуватися з урахуванням специфіки місцевого рівня. Це включає використання цифрових інструментів, стандартизацію показників та їх узгодження з міжнародними стандартами. Окрім того важливим аспектом є залучення місцевих громад до процесів моніторингу та оцінки, що сприяє підвищенню прозорості управління та формуванню довіри до органів влади.

Таким чином, впровадження ефективних систем моніторингу та оцінки ЦСР сприятиме покращенню управління сталим розвитком на рівні територіальних громад, що є важливим кроком до реалізації загальнонаціональних і міжнародних цілей сталого розвитку.

Подальшими науковими розвідками в цьому напрямку можуть стати вивчення та адаптація успішних міжнародних практик моніторингу ЦСР на рівні місцевих громад; аналіз можливостей співпраці громад з міжнародними організаціями для покращення моніторингових процесів.

REFERENCES:

1. United Nations Ukraine (2017). Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna Dopovid [Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report]. *ukraine.un.org*. Retrieved from <https://ukraine.un.org/uk/49413-2017> [in Ukrainian].
2. Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku" [Decree of the President of Ukraine "On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030"]. September 30, 2019 No. 722. *www.president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].
3. Tsili staloho rozvytku: vebсайт Derzhstatu [Sustainable Development Goals: State Statistics Service website]. (n.d.). *stat.gov.ua*. Retrieved from <https://stat.gov.ua/uk/datasets/tsili-staloho-rozvytku> [in Ukrainian].
4. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad [Sustainable Development Goals: Ukraine. Voluntary National Review]. (n.d.). *mof.gov.ua*. Retrieved from <https://mof.gov.ua/storage/files/%D1%8F%D0%B4.pdf> [in Ukrainian].
5. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine": Decree of the President of Ukraine]. September 14, 2020 No. 392/2020. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. August 5, 2020 No. 695. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Hryshchenko, I.M., & Horbata, L.P. (2024). *Terytorialni hromady: mekhanizmy zabezpechennia stiikosti [Territorial communities: mechanisms for ensuring resilience]*. Kyiv, NUBiP Ukrainy. Retrieved from <https://dglb.nubip.edu.ua/items/22dfbd9c-3afc-43d1-866c-b13b8cfb1626> [in Ukrainian].
8. Kovalivska, S.V. (2020). Tsili staloho rozvytku yak perspektyvnyi intehrator mistsevoho ta rehionalnoho rozvytku [Sustainable Development Goals as a Promising Integrator of Local and Regional Development]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen – National Institute for Strategic Studies*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/tezy-tsili-stalogo-rozvytku-1.pdf> [in Ukrainian].
9. Gryshchenko, I., Havrilenko, N., Krasnostanova, N., Kapyrulya, M., & Banchuk-Petrosova, O. (2024). The Role of Industrial policy in the Development of the States defence industry: international legal and economic regulation. *Financial and Credit activity problems of Theory and Practice*. 5(58), 290–302. Retrieved from <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4483/4206> [in English].